

Михайло Цюрупа

ПОНЯТТЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ДЕРЖАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

Поняття «держава» завжди пов'язувалося з силою, могутністю, тобто з реальною потугою, із здатністю використовувати всі наявні ресурси суспільства для досягнення великих «державних» цілей. Грандіозні споруди Єгипту і Стародавнього Китаю, дороги Риму, монументальне мистецтво тоталітарних режимів стали результатом мобілізації всіх сил суспільства державою. Влада в країні та за її межами, на думку стародавнього китайського політичного мислителя, легіста Шан Яна, завжди спирається на силу.

При цьому держава намагається сконцентрувати в собі всі можливі як наявні, так і потенційні ресурси задля збільшення своєї потуги. *Томас Гоббс* вказував, що у могутності держави зливаються всі сили суспільства: «Держава — це єдине лице (One Person), яке може використовувати силу і засоби всіх тих, хто зробив його відповідальним, і саме так, як воно вважає за необхідне для їх миру та спільного захисту»¹.

У наші часи зарубіжні політологи *Клайн, К. Норр, Р. Кохейн, Дж. Най, Б. Рассел, С. Гофман* — представники різних течій у політології — виокремлювали тим не менш в розумінні сили держави однаково: здатність здійснювати активний вплив на процеси, що відбуваються в світі, на прийняття рішень іншими державами, це можливість нав'язати свою волю. Вони так чи інакше ототожнювали силу держави з соціальним насильством, із здатністю до його застосування або загрози можливого використання. Можна вважати, що в концептуальному плані відстоювалось і виправдовувалося насильство державою як фактор політики, а в площині практичної політики такі ідеї втілювалися в доктрини встановлення і закріплення нерівноправних відносин, тиску та примусу. Відомий радянський дослідник зовнішньої політики США *Ю. Мельников* вважав, що в США так розумілася сила в період «холодної війни» 70-80 років ХХ століття: «Під самим терміном «сила» в найширокому його значенні розуміються взяті в своїй сукупності військовий, економічний,

науково-технічний потенціал, географічно-стратегічне положення, людські і матеріальні ресурси, дипломатичне мистецтво, ідейно-моральний стан населення країни — коротше кажучи, все те, що повинно враховуватись і може бути використане для проведення імперіалістичної політики нав'язування іншим своєї волі і панування, насильства, шантажу, диктату, погроз, для підготовки і проведення інтервенцій, конфронтації, війн»². Зрозуміло, що ідеологічні нашарування того періоду відбилися у цьому тестовому фрагменті, однак силова сторона політики США вимальована достатньо вдало.

Ще один політичний стереотип полягав у зв'язку сили держави із збройним її компонентом. Зазвичай законами держав встановлені чіткі умови застосування збройної сили — надзвичайний стан, стан війни, масові заворушення, брутальні порушення громадського спокою, «гуманітарні кризи» тощо. Діапазон здійснення державного примусу шляхом застосування сили стосовно громадян простягається від обмеження свободи конкретної особи до фізичної ліквідації людини (смертна кара за вироком суду та приведення його у дію державними органами). Останнім часом смертна кара у багатьох демократичних державах відмінена або не визнається як «силове право» держави, однак міжнародним гуманітарним правом — правом війни — така прерогатива держави (на це мають право комбатанти — воюючі) визнається. У зв'язку зі стратою колишнього диктатора Іраку Саддама Хусейна світова громадськість рішуче виступила за обмеження збройного компоненту сили держави, однак сучасні держави навряд чи сприймають такі протести всерйоз.

Зауважимо, що сучасні політичні мислителі потужних держав (США, Росії) вважають збройний компонент сили держави основою «реального суверенітету». Член-кор. РАН, директор Інституту проблем міжнародної безпеки А.Кокочин пише, що особлива роль для забезпечення «реального суверенітету», як умови високої конкурентноздатності великої держави на світовій арені є наявність «незалежних збройних сил», особливо сил ядерного стримування, в їх структурі, незалежної високорозвинутої промисловості, що спирається на вітчизняні досягнення фундаментальних наук у галузі оборони тощо³. У цьому контексті «м'якій силі» відведено роль доповнення до сили реальної.

У **історії** політологічної думки ставлення до сили держави зазнало певної еволюції. На перших етапах від становлення

до розквіту класичної держави сила її містила важливим елементом військову силу, надалі економічну потугу, нерідко — моральні сили народу, а відтепер такими елементами стали: енергетична незалежність, високі технології, космічні проекти, міжнародний авторитет, нові можливості впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин через феномен «м'якої сили».

Цей феномен звернув увагу публіцистів, політиків і науковців, політичних та військових керівників сучасних держав. У 2004 році вийшла розлога книга професора Гарварду Дж. С. Ная, «М'яка сила: засоби для досягнення успіху у світовій політиці»⁴. Він відносить до атрибутів м'якої сили здебільше «інтелектуальний привабливий» компонент, тобто як найбільш розумна поведінка держави у конкретній ситуації.

На думку Джозефа Ная простежується тенденція збільшення значення «м'якої сили» в загальному владному балансі. Він визначає її як сукупність привабливих для інших держав аспектів національного буття і культури, сповідуваних політичних цінностей та зовнішньополітичного курсу.

Політолог високо оцінює можливості американської культури щодо зміцнення «м'якої сили» США, внесок у поширення якої робить значна кількість випускників американських університетів, які часто формують національні еліти. Цікаво, що автор фіксує увагу на те, як стажування у Колумбійському університеті 1958 р. вплинуло на світогляд О. Яковлева, секретаря ЦК КПРС. «М'яка сила» формується і масовою американською культурою, у якій присутні «посланці» свободи, демократизму, розкріпачення духу.

Джозеф Най вважав, що ресурс «м'якої сили» був і у колишнього СРСР, однак він його втратив через невдалу пропаганду і неефективну зовнішню політику. Для нас є важливим цей момент, бо Україна також має запас «м'якої» нереалізованої сили.

Науковці-політологи почали розмірковувати щодо національних особливостей такої сили: йдеться про статтю Г. Рахмана «Китайська політика «м'якої сили» у «Financial Times». Ми дали звернемося до ментальних засад подібної політики, що формувались і під впливом роздумів давньокитайських мислителів.

Для України це питання актуалізовано скоріш за все із її відчуттям впливу цієї сторонньої («м'якої») сили на соціально-політичні та економічні процеси — йдеться насамперед про енергетичні важелі Росії, далі про її геополітичний, соціокуль-

турно-мовний тиск. Однак не менш важливим, ніж знайти адекватну економічно-політичну відповідь на вплив цієї сили, є теоретичне осмислення цього феномена та розробка відповідної доктрини реагування.

Методологічними засадами аналізу «м'якої сили» виступають такі положення:

По-перше, ми вважаємо, що феномен «м'якої сили» слід розглядати у більш широкому культурно-цивілізаційному аспекті, ніж звичайна зміна політичного курсу сучасних держав, тобто політики переходу від грубої до більш витонченої сили, а саме як наслідок формування нової культури політичних відносин, нової культури війни і миру, згідно з настановами якої людство поступово відмовляється від відверто брутального, жорстокого насильства, від «грубого тиску», особливо неприйняттого у міждержавних відносинах. Адже у міжнародних відносинах держави виступають, згідно із визначенням Г.-В. Ф. Гегеля у «Філософії права», як «самостійні незалежні індивідуальності»⁵.

Спробуємо звернутися до інших сфер суспільного життя, які межують з політикою — до права, моралі, міжнародних відносин. Відмова від тортур, які були не тільки звичайним, але і обов'язковим елементом судочинства за часів Чезаре Беккарія (XVI — XVII століття), від фізичних покарань, які широко застосовувалися державою, що досліджено М. Фуко в роботі «Наглядати і карати», свідчили на користь ідеї поступового пом'якшення застосування грубої сили у судочинстві та відбутті покарань. Тенденція до пом'якшення «міждержавних норів» почала проявлятися лише у другій половині XX століття, а до цього видатний німецький мислитель К. Клаузевіц з великою долею сумніву висловлювався щодо можливості обмеження збройного насильства «вимогами культури і цивілізації»⁶. Сучасні воєнні теоретики вказують, що навіть кровопролитні війни ведуться відтепер у «вишуканій формі».

Таким чином, застосування «м'якої сили» є велінням часу у більш загальному плані як соціокультурного часу спільного для всього людства.

По-друге, ментальні засади використання «м'якої сили» сформувалися здавна: на Далекому Сході це відбувалося завдяки творам давнькитайських мислителів Сунь Біна і У Цзи, які вказували, що збройного насильства слід по змозі уникати, а своєї мети політичному керівникові можна досягати шляхом

силового тиску, методами використання *політичних важелів*: залякування, роз'єднання ворогів, переманювання союзників; наприклад, Сунь Цзи (Сунь Бін) стверджував, що видатний полководець повинен бути в змозі перемогти ворога в цілому, не застосовуючи збройну силу, взяти вороже місто без осади, покрити всю державу без пролиття крові⁷. Ці ідеї не є самотніми у східній парадигмі воєнно-політичного мислення: інший давньокитайський воєнний теоретик Чжуге Лян у III ст. н. е. писав: «У воєнних діях атака на розум — головне завдання, атака на укріплення — другорядне завдання. Психологічна війна — це головне, бій — це другорядне».

Сучасний стан політичного мислення і дійства, у якому, безперечно, досі живуть усталені, традиційні, глибокі структури воєнно-політичного мислення (архетипи), закладені вищевказаними мислителями та конфуціанською доктриною, не дарма цікавлять стратегів США та інших держав західного світу, стурбованих зростанням сили Китаю. Так, за повідомленням агенцій США у 1999 році, на межі XX — XXI століть, було проаналізовано 600 офіційних китайських джерел, з яких випливає, що у планах протиборства цих «супердержав» китайські мислителі пропонують як відкрите протиборство (у дусі західної парадигми «прямої» збройної боротьби), так і очікування на дієвість «непрямого», економічного та політичного послаблення воєнної могутності Сполучених Штатів, принаймні до 2030 року (річище східної парадигми стратегії «непрямих дій»).

Непрямі дії, які пов'язані з політичним, фінансово-економічним, морально-психологічним та інформаційно-пропагандистським тиском на вірогідного противника, становлять важливий елемент «м'якої сили». Вони впливають доволі повільно, але наполегливо, бо, зв'язані з всебічним тиском на противника, підривом могутності зсередини, завжди відігравали велику роль.

По-третє, елементи традиційного розуміння сили держави як засобу впливу одного суб'єкта на поведінку іншого, на хід політичних подій у «бажаному напрямку»⁸ залишаються — це на думку колишнього канцлера Німеччини («залізного канцлера») Отто Бісмарка — «альфа» і «омега» усякого політичного та дипломатичного успіху. При цьому політика застосування сили не повинна переходити межу безпеки і завжди політичний лідер має тримати напоготові альтернативні рішення, щоб забезпечити гідний відступ і перегрупування⁹. Значно раніше

у цьому ж дусі висловлювались і представники східної парадигми: «Військо — це знаряддя нещастя, тому шляхетний володар не прагне вдаватися до нього, він застосовує його, лише коли його до цього змушують», — вказано у «Дао де Цзин» (розділ 31)¹⁰.

Таким чином, «м'яка сила» виступає скоріш специфічним варіантом, ніж альтернативою звичайній силовій політиці, а остання вельми ризикована. Міркування безпеки уї застосуванні не є останніми: недарма використання «м'якої сили» останнім часом новим канцлером ФРН Ангелою Меркель американські критики називають «зручною політикою». Цю критику ми маємо включити у контекст традиційної «силової політики», яку проводять США стосовно Іраку, Афганістану та Ірану. Аналітики зазначають, що за майбутньої зміни складу Конгресу та і за іншого президента Америки «жорсткий курс» політики не зазнає принципівих змін.

По-четверте, застосування «м'якої сили» не заперечує наявності арсеналу економічних, політичних, дипломатичних засобів звичайного, традиційного силового тиску та його використання у разі неефективності м'якої сили. Спостерігачі світового політичного процесу зазначають найпоширенішим і найпопулярнішим терміном у зовнішньополітичному словнику США є слово «сила» — Power або Strength (термін «Strength» звичайно вживається для визначення матеріальної сили, а слово «Power» перекладається як синонім слів «держава», «влада»). Більш детально зупинимося на цьому положенні, інакше стає незрозумілим перехід від м'якої до звичайної силової політики та навпаки.

«М'яка сила» своєю сутнісною стороною звернена до політики як цілераціональної розумної діяльності держав на міжнародній арені задля найкращого досягнення своєї мети. Вищезгадана розважність політики вимагає адекватних меті засобів. Коли Жак Делор — колишній президент Європейської комісії — вказує у «проекті Синдикат» для часопису «День», що об'єднаній Європі, щоб стати глобальною силою, слід проводити більш тісний зв'язок між «інструментами «м'якої сили» ЄС, як-то: допомога для розвитку слаборозвиненим країнам та економічне партнерство, з рішучістю у досягненні цілей, то мається на увазі захист і забезпечення інтересів ЄС усіма доцільними актуальними засобами¹¹.

По-п'яте, глобалізаційні процеси в світі впливають, безумовно, на зміст та способи забезпечення дієздатності «м'якої сили»,

яка останнім часом здебільшого використовується у міжнародних, міждержавних відносинах по стосовно до сусідів-суперників і має всі ознаки звичайної сили: реальна міць, тиск, елементи прихованого соціального насильства тощо. На жовтневій 2007 року зустрічі з лідерами країн прикаспійського регіону російський лідер В. Путін суворо вказав, що будь-які плани стосовно нових шляхів транспортування каспійської нафти мають бути узгоджені з Росією. Декількома днями пізніше у інтерактивному (шостому і очевидно останньому) спілкуванні по телебаченню з громадянами Росії (було задано 2 мільйони запитань) Президент П. Путін, відповідаючи на стурбованість жителів Далекого Сходу Росії у зв'язку із заявою Мадлен Олб्राйт, що багатства Сибіру несправедливо належать лише одній Росії, ще раз підкреслив, що у державі достатньо сили задля забезпечення національних інтересів.

У ХХІ столітті, на думку Олвіна Тоффлера, базовими інструментами державної влади стають сила, багатство, знання. Як бачимо, заявлено про інший контекст сили у глобалізаційному суспільстві, тим не менш, основний компонент влади — сила — збережено. Стосовно *міжнародних відносин* вкажемо, що відтепер сила, влада, авторитетний вплив у міжнародній політиці розпорочені між суб'єктами у сучасному світі, тому рух до все більшої інтеграції та координації зовнішньополітичних зусиль різних держав за допомогою «м'якої сили» стає домінантним у новому столітті¹².

Особлива роль у структурі «м'якої сили» глобалізованого світового товариства почала відводитись «енергетичній силі». Не випадково повідомлення (оголошення) про утворення «Газового ОПЕК» об'єднання країн, які поки не мають визначної економічної та військової потуги (крім Росії — це Іран, Венесуела, Алжир та інші енергетично сильні держави — сприймається з настоорогою західними країнами як їх спільна спроба відігравати більш значну роль у світовій політиці. Зауважимо у річищі нашої тези стосовно намагань саме Росії широко використовувати «м'яку енергетичну силу», що ця колективна заява зроблена з її участю. Водночас, на нещодавній зустрічі Президента В. Путіна з держсекретарем США К. Райз російський лідер зауважив, що в арсеналі Російської федерації достатньо потужних важелів впливу на ситуацію у Європі у зв'язку з новими планами протиракетної оборони США. Зрештою, посол Росії в Україні

В. Чорномирдін, заявив у жовтні 2007 року, що ціна блакитного палива для України буде визначена із врахуванням «політичних чинників», що ніяк не вписується у модель ринкових відносин на енергетичному ринку. Це суперечить тезі поважного професора Дж. Ная, однак енергетичні реалії значно змінилися з часів виходу його книги.

У новому, ХХІ столітті дедалі частіше заноситься до складу поняття «м'яка сила» здатність країн поширювати свій соціокультурний, ментально-психологічний вплив у культурному та гуманітарному міждержавному просторі.

Аналітики пострадянського простору вказують, що «м'яка сила» сучасної **Росії** включає, окрім енергетичного фактора, формування російського гуманітарного простору, поширення російського менталітету та способу політичного мислення. Натомість «м'яка сила» **Китаю** — масштабні програми допомоги країнам «третього світу». Особливо великі інвестиції вкладаються в економічне будівництво, а матеріальна та «духовна» допомога з належним озброєнням національних армій Африки, Латинської Америки також інтенсивно проводиться Китаєм. Водночас вкажемо, що елементи такої сили використовуються і повстанцями у Латинській Америці, що «озброєні» теоретичними працями Мао Цзедуна щодо необхідності боротьби з «легітимними» політичними силами¹³, повстанці виступають проти урядових структур і на доктринальному рівні. Так, у повстанських арміях Колумбії чимало інтелектуалів, бійців «з ідейних міркувань», які незмінно мають із собою твори Мао Цзедуна.

Росія в умовах енергетичної кризи, яка охопила Європу і США, з 2005 року застосовує нові, соціополітичні та соціоекономічні елементи «м'якої сили» стосовно до країн на пострадянському просторі — розвиток інфраструктури неурядових організацій, що знаходяться в опозиції до владних структур, щоб розхитувати владу зсередини силами елементів «свого» ж громадянського суспільства, створення «єдиного гуманітарного простору» СНД, у якому домінуючими є російська мова, культура, проросійські політичні й духовні цінності; «присутність російського бізнесу» у ключових економічних секторах могутності держави¹⁴. Недарма у ФРН були розроблені спеціальні заходи щодо запобігання проникненню російського капіталу в економіку країни. Додамо також до цих факторів і активне залучення країн СНД до оборонних структур і оборонної політики

Росії у рамках Шанхайської угоди про спільну оборону. Стосовно України ці фактори є постійно діючими у Криму, де звернення до статусу півострова, питань російської мови та базування Чорноморського флоту Росії становлять потужний ресурс зовнішньої політики Росії.

Чим далі застосовується «м'яка сила», тим більше ділянок включається у її проблемне поле: протести наукової громадськості країн СНД викликала докторська дисертація одного з російських вчених, який «доводив», що Микола Реріх стверджував щодо історично обґрунтованого лідерства Росії на всьому азійському просторі. Зауважимо також, що тема дисертаційного обґрунтування лідерства Росії «збіглася» з проведенням дослідженням шельфу Північного Льодовитого Океану, котрий, на думку російських вчених, є продовженням російської території.

У зв'язку з питаннями реалізації політичної стратегії «непрямих дій» у новітній військовій політології використовується поняття «м'якої сили» під своїм кутом зору — застосування непрямих дій тиску на зовнішньополітичну спрямованість іншої держави та, не в останню чергу, тиску на її внутрішньополітичні процеси.

У царині військової політики та національної оборони поняття «м'якої сили» може використовуватись у двох аспектах: перший як насильницький засіб у політиці, протиставлений «грубій» силі, що «виходить з жерла гармати». У цьому контексті, за свідченням аналітиків НАТО Равела Некача та Ярослава Ніжнанські з Чехії, «м'яка сила» включає в себе цілеспрямовані фінансові, торговельні та транспортні обмеження (restrictions), моральний тиск на країну, заклики до суспільної думки (legal/moral declarations) і багато іншого.

З одного боку, планування та застосування «м'якої сили» у політичній стратегії та політиці безпеки укорінюється зі складнощами. Лорд Робертсон, колишній Генсек НАТО, вказував: не слід легковажно розраховувати на широку стратегію, озброєну лише морально-психологічною чи так званою «м'якою» зброєю, яка не удасться до використання потужного збройного арсеналу, а у «випадках необхідної рішучої відсічі збройної агресії не слід вдаватися до розсилки декларацій»¹⁵. На думку чеських аналітиків з НАТО, військові акції виступають для «молодого» розширеного Альянсу як «кисень»¹⁶.

Хоча подальшого поширення у ХХІ столітті набувають стратегії ведення оборони «суспільствами без війни» (американський військово-політичний мислитель Ч. Москос) або концепції «суспільної оборони», збройна сила та збройне соціальне насильство залишаються в арсеналі силової політики як достатньо ефективне, швидке, рішуче вирішення зовнішньополітичних проблем.

У царині воєнної політики та національної оборони різновидом «м'якої сили», що застосовує суспільство виступає феномен суспільної оборони. Він досліджується у праці директора Центру дослідження миру Вільного університету Брюсселя (Королівство Бельгія) Йоганна Нізінга «Суспільна оборона як логічна альтернатива. Від утопії до вибору». Робота присвячена вивченню досвіду розробки ненасильницької («м'якої») оборони як певної системи залякування потенційного противника на засадах спроможності населення у непримусовий спосіб чинити опір внутрішньому чи зовнішньому потенційному агресорові, щоб запобігати його нападу, створювати нестерпні для ворога умови у разі вторгнення, аби примусити його припинити окупацію. Засобами суспільної оборони, за Нізінгом, виступає як «тверда зброя» (інструментальні засоби), так і «м'яка зброя» (психологічні умови ведення боротьби).

У новій Концепції НАТО 1999 року залишається невирішеною дилема: «м'яка сила» — жорстка сила? Вважається, що право на безпеку всіх країн Альянсу без військової сили (жорстких засобів забезпечення могутності) не може реалізуватися. Стратегія Альянсу націлена на використання обох сил у такий взаємопідкріплюючий спосіб («reinforcing»), щоб досягти зовнішньополітичного успіху в галузі національної оборонної політики, зважаючи на те, що технічно досконала бойова могутність завжди є у активі НАТО при вирішенні термінових проблем національної безпеки.

З іншого боку, прибічники «м'якої сили» вказують, що при цьому політика проводиться на такій же самій потужній основі, як і звичайна силова, адже у її основі нові силові чинники і фактори: використання міжнародного авторитету (ваги) держави на міжнародній арені, загального економічного потенціалу тощо. Так, Японія і при зміні політичного керівництва — відставки уряду правлячої більше ніж 50 років ЛДП на чолі з Шиндзо Абе — надалі наполягає на розширенні міжнародних функцій її воєн-

но-морських сил на Тихому океані у берегів Іраку, Афганістану, на більш значному представництві її у міжнародних організаціях, починаючи з ООН. Зважимо, що така політика проводиться при конституційній забороні використання «Сил самооборони».

Навіть більше, при порівнюючи питому вагу впливу грубої і «м'якої» сили, виникає думка, що «м'яка сила» у конкретно-історичних умовах має переваги перед звичайною «грубою». Як стверджує часопис «Шпігель», за часів правління канцлера ФРН Ангели Маркель «м'який» вплив для держави важливіше силової політики, це безконфліктна політика, яка прихильніше сприймається у світі з огляду на колишнє минуле агресивної політики Німеччини у двох світових війнах. Це споріднює Німеччину і Японію. Мається на увазі підтвердження не нової думки Ліддел Гарта про більш толерантну політику «неагресивних» держав.

Побіжно задамо питання: чи має Україна специфічну «м'яку силу» для вирішення своїх зовнішньополітичних завдань? Ми можемо, швидше, поставити питання, ніж знайти правильну відповідь. М. Михальченко у книзі «Україна: запасний гравець Європи» признає, що наша сила подібного гатунку може бути представлена як потенційна у контексті розвитку конфігурації зв'язків між країнами Європи, при якій Україні буде відведена роль «мосту» «Схід-Захід», «прикордонної смуги» між християнською та ісламською цивілізаціями¹⁷. «М'яка сила» сучасної України не як потенційна, а як актуальна, міститься у її миротворчому потенціалі під час вирішення численних конфліктів, у прикладі здійснення ненасильницької «оксамитової» політичної революції тощо.

Зважимо на тези критиків використання «м'якої сили» у міжнародній політиці. У негативному ставленні до «м'якої» політики, яка є контрастом «жорстокої» силової політики США у Іраку та Афганістані, Німеччина, як держава-провідник «м'якої» політики, останнім часом виступає як «праведниця», що своїми моральними настановами всіх повчає, всім читає мораль, займається, потішаючи своє самолюбство, лише «благородними справами», — пише у передовій статті «International Herald Tribune» від 18 вересня Джон Винокур, — бо вона намагається ухилитися від «незручних» практичних зобов'язань по Альянсу НАТО. Адже ці засоби політичної «м'якої сили» діють поступово, не грубо, тиск не відчутний, він може звертатись до суспільної думки, до населення, минаючи державні владні органи. Таким

чином, «м'яка сила» може розглядатися у річищі конфліктологічної стратегії «ухилення» від відкритої боротьби, це застосування привабливих для сусідів засобів взаємодії з ними. Її прикриттям є намагання представити себе дещо толерантним у складних зовнішньополітичних ситуаціях. Ми хочемо вжити аналогію для «зручної м'якої силової політики», звертаючись до вислову колишнього держсекретаря США К. Пауелла по відношенню до СРСР, що був названий як «найкращий ворог»¹⁸. Так і «м'яка політика» виступає найкращим зручним засобом впливу для обох сторін.

Далі, «м'яка сила» розглядається критиками як прояв політики «не прямих дій», коли для досягнення тих самих цілей використовуються «інші» засоби, причому застосовується вся сукупність сил держави — економічна, політично-дипломатична, фінансова, морально-психологічна, окрім збройних. Зауважимо, що і у війні політика також застосовує «інші» засоби, але вже «насильницькі».

Ще, канцлера ФРН А. Маркель звинувачують у тому, що її м'яка політика при зверненні до питань війни і миру — це тактика у передвиборчій кампанії¹⁹, а не «природна» політика, бо сучасним виборцям імпонує підхід до вирішення гострих проблем безконфліктним шляхом.

Проаналізувавши доводи прибічників та критиків застосування «м'якої сили» держави, відзначимо і невирішенні питання теоретичного ґтибу. На наш погляд, доцільно розглянути зв'язок схильності до використання всього арсеналу чи окремих елементів «м'якої сили» з феноменом «імперського перенапруження сили». Йдеться про те, що стає можливим використати потенціал «жорсткої» сили потужних супердержав у новому столітті. Ендрю Хейвуд справедливо зауважує, що світові лідери підійшли до раціональної межі накопичення воєнно-економічного та воєнно-технічного потенціалів, вони шукають (і знаходять) інші сили впливу на світовий устрій. Можливо, «м'яка сила» є адекватною відповіддю на перенапруження «жорсткої сили», яку неможливо примінити в нових реаліях.

Вимагає досліджень і проблема мети використання «м'якої сили», бо якщо вона така ж сама, як і при «жорсткій», то їй слід протистояти не менш рішучими засобами.

Таким чином, нове століття модифікує наші традиційні уявлення щодо сили держави — «Левіафана», яка тільки лякає,

погрожує, брутально діє. Сучасна політика не з меншою ефективністю може використовувати «м'які компоненти» тиску — соціокультурні, енергетично-сировинні, географічно-просторові, морально-психологічні.

¹ Цит. за: Мееровский В.В. Гоббс. — М, 1975.— С.141.

² Цит. за: Иван Шаблінський. Розуміння сили. — Севастополь, 2004. — С. 102.

³ Див.: Кокошин А. А. Политология и социология военной стратегии. — М, 2005.

⁴ Joseph S. Nye. Soft Power. The Means to success in world politics// N/Y/ Public Affairs, 2004. Рецензію-огляд цієї книги було зроблено С. Кувалдніним у журналі «Стратегия России» 2004.

⁵ Гегель Г.- В. Ф. Философия права. Пер. с нем. — М., 1990.- С.357.

⁶ Див.: Клаузевиц К. О войне. / Пер. с нем. — М, 1990.

⁷ Див.: Сунь-Цзы. Трактат о военном искусстве./ Пер. с кит. — М., 1955. — С.40-41.

⁸ Сила // Политология. Энциклопедический словарь. /Под ред. Аверьянова. — М., 1993. — С.352.

⁹ Див.: Палмер Алан. Бисмарк / Пер. с англ. И.С. Соколовой и др. — Смоленск, 1997.- С. 493.

¹⁰ Дао де Цзин // Всесвіт. — 1998.- № 10. — С.125.

¹¹ Жак Делор, Етьен Давињон. Новый початок для Європи // День. — 2007. — № 178.

¹² Ендрю Хейвуд. Политология. Второе изд./ Пер. с англ. — М, 2005. — С. 162-163.

¹³ Carlos Alberto. Insight From Colombians «Prolonged War» // JFQ. — 2006. — Issue 42.

¹⁴ Див.: Иван Красев (США). Российская посторанжевая империя./ Пер. з англ. // День. — 2005. — № 195.

¹⁵ Former NATO Secretary General Lord Robertson, NATO and the new Security Challenges, A speech given at IRIS, Paris, 12 March 2002. — P. 62.

¹⁶ Pavel Necas, Jaroslav Niznansky. Towards NATO's Political and military Strategy for The 21'st Century. -Bratislava, 2004. — P.62.

¹⁷ Михальченко М.І. Україна: запасний гравець Європи. — К, 2004.

¹⁸ The Chairman as Principal Military Adviser/ An Interview with Colin Powell // JFQ. — 1996. — Autumn. — P. 29.

¹⁹ Фрау канцлер: да здравствует «мягкое» влияние // День. — 2007. — № 159.